وضعیت موجود دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بر اساس مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاهی پایدار[1]

آویشن میرسنجری*[2]
حمیدرضا آراسته[3]
حسین عباسیان[4]
عبدالرحیم نوه ابراهیم[5]

چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی وضعیت موجود دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بر اساس مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاهی پایدار انجام شد. روش پژوهش، آمیخته اکتشافی و نوع تحقیق، توسعه‌ای و کاربردی است. در بخش کیفی، ابتدا از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با متخصصان دانشگاهی که به روش ارجاع زنجیره‌ای انتخاب‌شده بودند، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاهی پایدار شناسایی و دسته‌بندی شدند. در بخش کمی، جامعه آماری پژوهش شامل اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های جامع شهر تهران بودند که با استفاده از روش نمونه-گیری تصادفی نسبی، تعداد ۸۱۱ نفر به‌عنوان مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شدند. برای تعیین روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات (پرسشنامه محقق ساخته) با استفاده از نرم‌افزار PLS، شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی محاسبه شد. همچنین به‌منظور تأیید برازش مدل ساختاری، معیار ضریب تعیین و معیار استون گیسر مورداستفاده قرار گرفت. به‌منظور تجزیه‌وتحلیل داده‌های کمی از نرم‌افزار SPSS جهت محاسبه شاخص‌های توصیفی و آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. درنهایت، مدل طراحی‌شده دارای سه بُعد

---

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته مدیریت آموزشی تحت عنوان «شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاه پایدار: ارائه مدلی مفهومی» می‌باشد که در سال ۹۷-۹۶ در دانشگاه خوارزمی انجام شد.

۲.*دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، مسئول مکاتبه، پست الکترونیک:mirsanjari.a@gmail.com

۳. استاد گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، پست الکترونیک:arasteh@khu.ac.ir

۴. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، پست الکترونیک:H_abbasianedu@khu.ac.ir

۵. استاد گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، پست الکترونیک: navehebrahim@khu.ac.ir

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

اصلی (آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی) بر پایه چهار عامل (وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار) بود. نتایج پژوهش حاکی از آن است که وضعیت موجود نمونه موردمطالعه در سطح (۰۱. ≥p) در قسمت‌های پژوهش–وظایف (t=۵/۵۳، p=۰/۰۰)، پژوهش–فناوری (t=۳/۷۶، p=۰/۰۰)، پژوهش–نیروی انسانی (t=۸/۹۳، p=۰/۰۰) و خدمات اجتماعی–فناوری (t=۳/۹۹، p=۰/۰۰) به‌صورت معنی‌دار بالاتر از سطح متوسط قرارگرفته است.

واژگان کلیدی: مأموریت دانشگاه‌ها، مدل‌های دانشگاه پایدار، مدل سه‌گانه آموزش–پژوهش–خدمات اجتماعی.

مقدمه و بیان مسئله

دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، از گذشته تا به امروز، همواره به‌عنوان مهم‌ترین مراکز اندیشه‌ورزی، تولید و انتشار علم و دانش، وظایف و نقش‌های گوناگونی را بر عهده داشته‌اند و متفکران، محققان، دانش‌پژوهان و دانشجویان دانشگاهی در اعتلای علمی و جهت بخشیدن به حرکت‌های فکری، اعتقادی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه نقش اساسی ایفا کرده‌اند (مهرمحمدی، ۱۳۹۲: ۲۰). توسعه با هر رویکردی، نیازمند برخورداری از ویژگی‌ها و قابلیت‌های انسانی است که آموزش و به‌ویژه آموزش عالی، در ایجاد این فرآیند نقش اصلی را ایفا می‌نمایند (پروین و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۱). ازآنجاکه آموزش عالی تبدیل به یک رقابتی کامل، بالغ و متنوع شده است، بنابراین دانشگاه‌ها باید برای رویارویی با چالش‌ها و فرصت‌ها، شکل و ساختار خود را تغییر دهند (بورسیا و مارنیسکو[1]، ۲۰۱۱: ۲۱۰). همچنین تغییر در نیازها و انتظارات و استلزامات جوامع، بر حساسیت، پیچیدگی و اهمیت نقش دانشگاه‌ها نسبت به گذشته افزوده است. ازاین‌رو باوجود مشابهت‌های فراوان در مأموریت‌ها و وظایف هیئت‌علمی دانشگاه‌ها در کشورهای مختلف جهان، برحسب میزان استقلال دانشگاه‌ها و دیگر شرایط محیطی، می‌توان تفاوت‌هایی را نیز بین مؤلفه‌های وظایف و مأموریت‌های آن‌ها مشاهده کرد (مهرمحمدی، ۱۳۹۲: ۲۱).

بر اساس متداول‌ترین تقسیم‌بندی از سه مأموریت اصلی دانشگاه‌ها (آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی)، شواهد حاکی از کاستی‌ها، ضعف‌ها و مسائل جدی در آموزش عالی و دانشگاه‌ها است؛ از آن جمله: دانش‌آموختگان دانشگاهی نه می‌توانند خوب بنویسند و نه قادرند به‌صورت انتقادی بیندیشند (راولی و همکاران، ترجمه آراسته، ۱۳۸۲: ۲۲)، بعضی از دروس همچنان با عناوین و مشخصات چهل یا سی سال گذشته ارائه می‌شوند (مکنون، ۱۳۹۴)، برخلاف اینکه تحقیق و پژوهش رکن اساسی نظام آموزش عالی محسوب می‌شوند، دانشجویان ازنظر

1.Burcea, M & Marinescu

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

نگارش مقالات پژوهشی با مشکلات پایه‌ای و اساسی مواجه می‌شوند؛ چراکه برای این منظور تربیت‌نشده‌اند و به‌عبارت‌دیگر نوعی انفصال آموزشی رخ‌داده است (تصدیقی و تصدیقی، ۱۳۹۰)، کیفیت در میان دانش‌آموختگان دانشگاه پایین آمده و حتی مضمحل شده است، دانش‌آموختگان قادر نیستند مستقیماً وارد بازار کار شوند، بیکارانی که هرساله به قشر تحصیل‌کرده اضافه می‌شوند، مغزهایی که بالاجبار مهاجرت می‌کنند، عقب‌ماندگی‌های تکنولوژیکی که به دلیل نبود نیروی انسانی کار آشنا و سایر امکانات نرم‌افزاری ارزان و بومی، رهاشده و کارخانه‌ها و مشاغلی که بدین ترتیب روزآمد نشده، توان رقابت خود را ازدست‌داده و نابود می‌شوند، میزان طلاق، اعتیاد یا سایر آسیب‌های اجتماعی که به نحوی به عدم کارآمدی نهاد دانشگاه مربوط می‌شود و برای اقتصاد، حاکمیت و اجتماع بار مالی دارند.

با طراحی الگویی بومی از دانشگاهی پایدار جهت ترمیم نقص‌ها و مشکلات حاکم بر نظام آموزش عالی، علاوه بر اینکه می‌توان مانع مهاجرت دانشجویان و دانش‌آموختگان به خارج از کشور شد، می‌توان ایران را به یکی از کشورهای نخبه پذیر دنیا تبدیل کرد. از این طریق است که می‌توان در جهت تربیت و تأمین نیروی انسانی متخصص و کارآمد موردنیاز بخش‌های مختلف جامعه، انجام پژوهش‌های بنیادی، علمی و کاربردی به‌منظور پیشرفت و گسترش علم و دانش در جامعه، و تسهیل تحقق اهداف اجتماعی و فرهنگی و اعتلای سطح فرهنگی جامعه گام‌هایی پویا و مستمر برداشت. در همین راستا، پژوهش حاضر بر آن بوده است تا به دو سؤال پاسخ دهد: ۱. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاهی پایدار با توجه به شرایط و بافت نظام آموزش عالی کشور کدامند و چه مدل مفهومی را می‌توان برای آن ارائه کرد؟ ۲. وضعیت موجود دانشگاه‌ها بر اساس الگوی طراحی‌شده به چه صورت است؟

ادبیات پژوهش

مطالعه ادبیات پژوهش نشان می‌دهد موضوع دانشگاه پایدار حتی در کشورهای توسعه‌یافته نیز تا چند دهه گذشته نهادینه نشده است. بااین‌وجود، کوشش‌های گسترده نظری و عملی از دهه ۱۹۸۰ تاکنون روزنه‌های جدیدی را برای فهم و تدوین مفهومی جامع برای دانشگاه پایدار ایجاد کرده است و تفاوت دیدگاه‌ها و نگرش‌ها، ابعاد و جوانب گوناگونی از این پدیده را نمایان ساخته‌اند. همچنین از دیدگاه پژوهشگران مختلف، تعریفی متفاوت از دانشگاه پایدار ارائه‌شده است که در جدول ۱ مشاهده می‌شود.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

جدول ۱: مجموعه‌ای از تعاریف دانشگاه پایدار

تعریف	منبع
دانشگاه‌هایی که پارادایم‌ها و مفروضه‌های بنیادی خود را تغییر می‌دهند تا بتوانند یک آینده پایدار را برای بافت سازمانی خود و نیز جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کنند، رقم بزنند.	(ون‌وینن[1]،۲۰۰۰: ۲۹)
یک مؤسسه آموزش عالی که به‌مثابه یک سیستم یا یک زیرسیستم در سطح منطقه‌ای یا جهانی فعالیت می‌کند، در استفاده از منابع سازمانی به‌منظور انجام کارکردهای آموزشی، پژوهشی و ارائه خدمات تخصصی به جامعه، حداقل سازی اثرات منفی زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی را سرلوحه اقدامات خود قرار داده و در کمک به جامعه برای گذار به سبک زندگی پایدار پیشگام است.	(ولازکوئز[2]،۲۰۰۲:۱۵۵)
مؤسسه‌ای که بر مبنای مسئولیت‌های محلی و جهانی برای حفاظت و ارتقاء سلامت و بهزیستی انسان‌ها و اکوسیستم‌ها فعالیت می‌کند و به‌طور فعالانه دانش آکادمیک را برای شناسایی و اعلام چالش‌های اکولوژیکی و اجتماعی که در زمان حال و آینده با آن‌ها مواجه هستیم، به کار می‌گیرد.	(کول[3]، ۲۰۰۷)
مؤسسه‌ای که تأکید و تمرکز بر آموزش تحول‌گرایانه، تعاملی و یادگیرنده محور، توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی، انجام پژوهش و علم میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای، جهت‌گیری آموزش و پژوهش به حل مسائل اجتماعی و توانمندسازی دانشجویان جهت ایجاد تعامل با نا اطمینانی‌های مرتبط با آینده دارد.	(فرر-بالاس[4] و همکاران،۲۰۰۸: ۲۹۶)
سازمانی که دارای یک استراتژی پایداری[5]، یک مدیریت فرا کنشی الهام‌بخش[6]، یک فرهنگ‌سازمانی تعریف‌شده و نیرومند و یک پرستیژ استوار و شناخته‌شده[7] در سطح وسیع است.	(استفانسکو، کندیا و کندیا[8]،۲۰۱۰)
دانشگاهی که چشم‌انداز بلندمدت مطلوبی برای تداوم حیات خود دارد و به روش‌هایی رفتار می‌کند که یکپارچگی و تنوع زیستی اکوسیستم‌های محلی و جهانی، پایدار بماند.	(علی‌بیگی و قمبرعلی، ۱۳۸۹: ۱۴۸)
دانشگاهی که فلسفه آن مبتنی بر عقلانیت جوهری و تفکر سیستمی است و با بهره‌گیری از رویکرد میان‌رشته‌ای در آموزش و پژوهش، به‌صورت فرا کنشی به شناسایی و حل مشکلات مبتلابه جوامع بشری اقدام می‌کند و مقصد نهایی آن تحقق توسعه پایدار برای نسل‌های کنونی و آینده است.	(ملکی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۶)

1.VanWeenen
2.Velazquez
3.Cole
4.Ferrer-Balas
5.Sustainability Strategy
6.Visionary Proactive Management
7.Widely Recognized
8.Stefanescu, Candea & Candea

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

گاناوان[1] و همکاران (۲۰۱۲) نیز اقدام به بررسی و شناسایی اقدامات واقعی انجام‌شده‌ی دانشگاه‌های بزرگ در سطح جهان در رابطه با توسعه پایدار و دانشگاه پایدار کرده‌اند و به این نتیجه دست‌یافته‌اند که اقدامات انجام‌شده عموماً دارای رویکرد یکپارچه‌ای بوده‌اند که از پنج عنصر اصلی و زیرمجموعه‌های فرعی تشکیل‌شده‌اند: ۱-سیستم‌های مدیریت محیط‌زیستی شامل مدیریت اتلاف، کارایی انرژی، آب و خرید؛ ۲-پردیس دانشگاهی سبز شامل ساختمان و ساخت‌وساز، حمل‌ونقل، حفاظت و نگه‌داری پردیس دانشگاه و تغذیه؛ ۳-آموزش و پژوهش شامل دوره آموزشی، برنامه درسی، پژوهش و توسعه؛ ۴-مشارکت شامل مشارکت درونی، مشارکت عمومی، ارائه خدمات تخصصی به جامعه محلی؛ ۵-سیاست و حاکمیت شامل سیاست توسعه پایدار و دانشگاه پایدار، سنجش و گزارش دهی، سازمان و وب‌سایت اختصاص‌یافته به مقوله توسعه پایدار و دانشگاه پایدار. به عقیده فقیهی‌مانی[2] (۲۰۱۲)، برنامه درسی بیشتر از اینکه شامل اهداف و سرفصل‌های درسی باشد، شامل نمادسازی یک نظام از ایدئولوژی‌ها، ارزش‌ها، گفتمان، شیوه‌های سازمانی، دستورات، موضوعات و شیوه‌های مدیریت کلاس درس است. افزون بر این، مؤسسات آموزش عالی می‌توانند آموزش غیررسمی را به شکل فرآیندهای تربیتی که دارای برنامه درسی و روش‌شناسی منعطف باشند، فراهم ببینند و درنتیجه قادر به تأمین نیازها و منافع دانشجویان می‌شوند. آموزش غیررسمی فرصتی برای دانشجویان است تا درباره موضوعات ویژه یاد بگیرند. زیرمجموعه‌های برنامه درسی و فرصت‌های مطالعه عبارت است از: ارائه یادگیری خدمات به‌صورت دسترسی آزاد برای دانشجویان و جامعه محلی، پژوهش دانشجویی، توجه به تغییرات به‌عنوان یک زمینه مطالعاتی در حوزه آموزش و رویکرد میان‌رشته‌ای (فقیهی‌مانی، ۲۰۱۲: ۱۲). مور[3] (۲۰۰۵) نیز برای تبدیل‌شدن مؤسسات آموزش عالی به دانشگاه پایدار هفت توصیه ارائه داده است و به عقیده وی حرکت دانشگاه‌ها در این مسیر موجب حصول پایداری در وضعیتشان خواهد شد. ازجمله این توصیه‌ها عبارت‌اند از: ۱) تلفیق مفاهیم و اصول توسعه پایدار در همه تصمیمات، ۲) تمرین و ارتقای همکاری، ۳) تمرین و ارتقای فرارشته‌ای[4]، ۴) تمرکز بر پایداری شخصی و اجتماعی، ۵) یکپارچه‌سازی برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و ارزشیابی، ۶) یکپارچه‌سازی پژوهش، آموزش و خدمات تخصصی به جامعه، ۷) ایجاد فضا برای تحول پداگوژیکی[5] (مور، ۲۰۰۵: ۳۳۱-۳۲۸).

1.Gunawan
2.Faghihimani
3.Moor
4.Transdisciplinary
5.Pedagogical Transformation

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

به عقیده سایمر، المر و رامل[1] (۲۰۰۶)، دانشگاه‌ها برای تبدیل‌شدن به دانشگاه پایدار می‌بایستی تغییرات را در دو سطح ملموس دنبال کنند: الف) سطح فیزیکی (شامل: منابع، انرژی، زباله‌ها و غیره) و ب) سطح اجتماعی و اقتصادی (شامل: آموزش، پژوهش، حمل‌ونقل، مشاغل، تولیدات محلی و غیره). رنر[2] (۲۰۰۷)، ابعاد دانشگاه پایدار را شامل: ۱-مراقبت و نگرانی در مورد محیط‌زیست، ۲-مشارکت و همکاری برای تحقق توسعه پایدار، ۳-پیشگام بودن در جهت تحقق توسعه پایدار می‌داند. همچنین، پنج عنصر کلیدی چشم‌انداز تحقق دانشگاه پایدار از دیدگاه کالدر و اسمیت[3] (۲۰۰۹)، عبارت است از: ۱-آگاهی، ۲-بهره‌وری، ۳-برابری، ۴-همکاری و ۵-سیستم‌های طبیعی. اما عناصر کلیدی تحقق دانشگاه پایدار از دیدگاه پژوهشگران مختلف، متفاوت است. در پژوهشی که کاهوی (۲۰۱۱) به‌منظور شناسایی عناصر مهم پردیس دانشگاهی پایدار در کشور مالزی انجام داد، چهارعنصر اصلی شامل ۱-مدیریت حمل‌ونقل، ۲-مدیریت آب، ۳-مدیریت انرژی و ۴-کیفیت محیط‌زیست داخلی دانشگاه شناسایی شدند. هرچند که این تفاوت دیدگاه در تمامی مطالعات صورت گرفته درباره دانشگاه پایدار مشهود است.

ون وینن (۲۰۰۰) برای سازمان‌دهی فعالیت‌های مرتبط با توسعه پایدار در دانشگاه‌ها، سه محور اصلی را در چهار سطح عنوان کرده است: الف) محور توسعه پایدار: این محور پاسخگوی سؤال «چرا باید در بحث توسعه پایدار مشارکت داشت؟»، می‌باشد. ب) محور مشارکت دانشگاه: این محور پاسخگوی سؤال «در بحث توسعه پایدار، چه‌کاری می‌توان انجام داد؟» می‌باشد. ج) محور سازمان: این محور پاسخگوی سؤال «در دانشگاه فعالیت‌های مرتبط با توسعه پایدار چگونه سازمان‌دهی می‌شوند؟»، می‌باشد.

ولازکوئز و همکاران (۲۰۰۶)، چهار استراتژی برای طرح‌های مرتبط با دانشگاه پایدار با عنوان «استراتژی‌های آموزش، پژوهش، توسعه و مشارکت، و پایداری در پردیس دانشگاهی» مطرح کرده‌اند و این گام‌ها را در چارچوب برنامه‌ریزی (شناسایی مشکلات ناپایداری و تولید ایده برای حل مسئله)، اجرا (ارزیابی طرح در مقیاس کوچک به‌منظور صرفه‌جویی در هزینه)، بررسی (تعیین پیشرفت‌های طرح در دستیابی به نتایج مورد انتظار) و عمل (اجرای طرح پیشنهادی به‌منظور حل مسئله، و نیز ارتقای کیفیت و بهره‌وری) تلفیق کرده‌اند.

فرر-بالاس و همکاران (۲۰۰۸)، در پژوهشی ویژگی‌هایی که یک دانشگاه پایدار را از سایر مؤسسات آموزش عالی تفکیک می‌سازد، شناسایی کرده‌اند که عبارت‌اند از: آموزش تحولی، تعاملی و یادگیرنده محور همراه با تأکید زیاد بر توانایی تفکر انتقادی؛ انجام دادن تحقیق و علم میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای؛ توانمندسازی دانشجویان برای ایجاد تعامل

1.Siemer, Elmer & Rommel
2.Renner
3.Calder & Smith

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

با پیچیدگی‌های مسائل واقعی و نا اطمینانی‌های مرتبط با آینده؛ مدیریت و چشم‌اندازی که تغییر موردنیاز را از طریق تعیین مناسب مسئولیت‌ها و پاداش‌ها اعمال کند.

از دیدگاه الشویخات و ابوبکر (۲۰۰۸)، برای دستیابی هر چه بیشتر به دانشگاه پایدار بایستی سیستم مدیریت زیست-محیطی را پیاده‌سازی کرد: مشارکت عمومی و مسئولیت اجتماعی را در نظر گرفت و با بخش‌های خصوصی، و سازمان‌های دولتی و غیردولتی همکاری کرد. ۳-آموزش و پژوهش مرتبط با توسعه پایدار و به‌طور خاص دانشگاه پایدار را در برنامه‌های درسی و موضوعات پژوهشی لحاظ کرد.

سهرابی، بردبار و نوری (۱۳۹۱) نیز باهدف بررسی همگامی دانشگاه‌های دولتی ایران (مطالعه موردی: دانشگاه قم و پردیس قم دانشگاه تهران) با توسعه پایدار، از الگوی FLA استفاده کرده تا میزان همگامی بخش‌های پژوهش، آموزش و مدیریت را با توسعه پایدار نشان دهند. لذا پیشنهاد کرده‌اند که واحدهای دانشگاهی موردمطالعه باید کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی را برای آشنایی با آخرین دستاوردها و آموزش‌های ضمن خدمت ازلحاظ کمیت و کیفیت ارتقاء دهند. همچنین همکاری و ارتباط بیشتری را با دانشگاه‌های منطقه در زمینه تبادلات علمی و آموزشی، برگزاری مشترک همایش‌ها و نشست‌های مختلف، فراهم کنند و واحد پژوهش اولویت‌های بیشتری را به تحقیقات تیمی و میان‌رشته‌ای و طرح‌های پژوهشی در راستای حل مسائل جامعه بدهند.

همچنین در پژوهشی دیگر تحت عنوان «ارائه الگوی دانشگاه پایدار در دانشگاه آزاد اسلامی»، صادقی و همکاران (۱۳۹۳)، مؤلفه‌های اصلی را به روش دلفی از طریق مصاحبه و مکاتبه با ۳۰ نفر از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و نیز اعضای هیئت‌علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، برای «دانشگاه پایدار» شناسایی کرده‌اند که عبارت‌اند از: سیاست‌های پایداری، ساختار پایداری، آموزش پایداری، پژوهش پایداری، مدیریت منابع، بازیافت، ساخت‌وساز سبز، مشارکت دانشجویی، حمل‌ونقل، استانداردها، سیستم‌های اطلاعات مدیریت توسعه پایدار، آزادی علمی و ارتقای شایسته، حقوق و مسئولیت‌های روشن، پاسخگویی.

ملکی‌نیا و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «طراحی الگوی ارزیابی دانشگاه پایدار: موردمطالعه دانشگاه تهران» به شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار پرداخته است. نتایج پژوهش نشان دادند که مؤلفه نظام مدیریتی پایدار دارای بیشترین اهمیت است و بعدازآن به ترتیب مؤلفه‌های نظام آموزشی پایدار، نظام پژوهشی پایدار، نظام مدیریت زیست‌محیطی، نظام تأمین مالی پایدار و ارائه خدمات تخصصی توسعه پایدار قرار دارند.

راد و همکاران (۱۳۹۶)، در مدلی که از دانشگاه پایدار مبتنی بر مطالعات صورت گرفته در ایران ارائه کرده‌اند، ۲۰۳ مؤلفه را در ۲۵ مقوله و هشت بُعد سازمان‌دهی کردند. ابعاد اصلی دانشگاه پایدار از دیدگاه این پژوهش عبارت‌اند از: ۱-نظام اداری و مالی پایدار، ۲-نظام نظارت، ارزیابی، گزارش دهی و پاسخگویی، ۳-نظام پژوهش پایدار، ۴-نظام

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

سرمایه اجتماعی، ۵-نظام مدیریتی پایدار، ۶-مشارکت‌کنندگان، ۷-نظام آموزش پایدار، ۸-نظام مدیریت زیست-محیطی پردیس.

روش پژوهش

پژوهش حاضر ازنظر چگونگی گردآوری داده‌های موردنیاز، در گروه «پژوهش آمیخته اکتشافی» طبقه‌بندی می‌شود. به‌طورکلی دلیل انتخاب روش پژوهش آمیخته اکتشافی برای پژوهش حاضر عبارت‌اند از: ۱-به دست آوردن شواهد بیشتری برای درک بهتر پایداری از سه منظر آموزش، پژوهش و ارائه خدمات اجتماعی در مؤسسات آموزش عالی؛ ۲-فقدان الگویی جامع، بومی و با توجه به بافت و شرایط نظام آموزش عالی کشور ایران از دانشگاهی پایدار؛ ۳-لزوم استفاده از دیدگاه‌های خبرگان دانشگاهی و متخصصان جهت طراحی الگوی دانشگاهی پایدار.

روش پژوهش بخش کیفی: روش پژوهش در مرحله کیفی، روش نظریه داده بنیاد است. بخش کیفی، شامل دو قسمت تحلیل محتوای متون و مصاحبه با صاحب‌نظران و بررسی دیدگاه‌های آنان در این حیطه است. بنابراین محصول مرحله کیفی پژوهش حاضر، مؤلفه‌های دانشگاه پایدار هستند. در این پژوهش با استفاده از روش ارجاع زنجیره‌ای، نمونه‌ای متشکل از متخصصان و صاحب‌نظران دانشگاهی که به‌طور بالقوه بتوانند بیشترین اطلاعات را در زمینه مفاهیم دانشگاهی پایدار ارائه دهند، انتخاب گردیدند. همچنین، اطلاعات جمع‌آوری‌شده از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته، طی چهار مرحله تحلیل شدند: ۱-مرور داده‌ها ۲-تدوین راهنمای کدگذاری ۳-سازمان‌دهی داده‌ها ۴-طبقه‌بندی و کدگذاری داده‌ها.

روش پژوهش بخش کمی: جامعه آماری در بخش کمی متشکل از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های جامع دولتی شهر تهران (تهران، تربیت مدرس، خوارزمی، شهید بهشتی، الزهرا، صنعتی شریف، امیرکبیر، علم و صنعت) شامل ۶۳۲۴ نفر بود. برای انجام نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی استفاده شد. بدین‌صورت که ۷۰ درصد حجم نمونه، از دانشگاه‌های صنعتی (از هر دانشگاه ۱۴ درصد) و ۳۰ درصد باقی آن، از دانشگاه‌های غیر صنعتی (از هر دانشگاه ۱۰ درصد) انتخاب شدند. درنهایت تعداد حجم نمونه ۸۱۱ نفر به دست آمد. برای سنجش وضعیت موجود دانشگاه‌های موردبررسی، ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته‌ای شامل ۸۰ گویه بود که ۷۵ گویه آن متناسب با مؤلفه‌های شناسایی‌شده برای دانشگاه پایدار و ۵ گویه در ارتباط با اطلاعات توصیفی نمونه پژوهش بودند. به‌منظور روایی و پایایی ابزار مورداستفاده، از نرم‌افزار PLS بهره گرفته شد که نتایج آن در جدول ۲ نشان داده‌شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

جدول ۲: نتایج حاصل از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده

		آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده
آموزش	ساختار	۰/۸۱۰	۰/۸۸۶	۰/۷۲۳
	فناوری	۰/۸۱۸	۰/۸۷۹	۰/۶۴۵
	نیروی انسانی	۰/۷۹۵	۰/۸۸۰	۰/۷۰۹
	وظایف	۰/۹۴۶	۰/۹۵۲	۰/۵۷۴
پژوهش	ساختار	۰/۸۰۴	۰/۸۸۴	۰/۷۱۸
	فناوری	۰/۸۳۹	۰/۸۹۲	۰/۶۷۴
	نیروی انسانی	۰/۶۸۹	۰/۸۲۶	۰/۶۱۵
	وظایف	۰/۹۱۲	۰/۹۲۶	۰/۵۳۵
خدمات اجتماعی	ساختار	۰/۸۲۳	۰/۸۹۴	۰/۷۳۹
	فناوری	۰/۹۰۰	۰/۹۳۰	۰/۷۷۰
	نیروی انسانی	۰/۸۶۷	۰/۹۱۹	۰/۷۹۱
	وظایف	۰/۹۴۷	۰/۹۵۴	۰/۵۹۷

با توجه به جدول ۲، در بُعد آموزش، پایایی تمامی سازه‌ها مورد پشتیبانی بوده و از شرایط مناسب برای ضریب آلفای کرونباخ[1] (حداقل ۰/۶) و پایایی ترکیبی[2] (حداقل ۰/۷) برخوردارند. همچنین ازآنجاکه شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده[3] بین سازه‌های این بُعد بالاتر از ۰/۵ است، سازه‌ها ازنظر روایی همگرا در حد بسیار خوبی قرار گرفتند. در بُعد پژوهش، چهار مورد دارای بارهای عاملی زیر ۰/۶ بودند که موجب افت روایی و پایایی مدل می‌شدند، لذا از مدل حذف‌شده‌اند. پس‌ازاین تغییر، پایایی تمامی سازه‌ها مورد پشتیبانی بوده و از شرایط مناسب برای ضریب آلفای کرونباخ (حداقل ۰/۶) و پایایی ترکیبی (حداقل ۰/۷) برخوردارند. همچنین ازآنجاکه شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده بین سازه‌های این بُعد بالاتر از ۰/۵ است، ازنظر روایی همگرا در حد بسیار خوبی قرار گرفتند.

همچنین در بُعد خدمات اجتماعی، یک مورد دارای بارهای عاملی زیر ۰/۶ بود که موجب افت روایی و پایایی مدل گردید، لذا از مدل حذف شد. پس‌ازاین تغییر، پایایی تمامی سازه‌ها مورد پشتیبانی بوده و از شرایط مناسب برای

1.Cronbach’s Alpha
2.Composite Reliability
3.Average Variance Extracted

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

ضریب آلفای کرونباخ (حداقل ۰/۶) و پایایی ترکیبی (حداقل ۰/۷) برخوردارند. همچنین ازآنجاکه شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده بین سازه‌های این بُعد بالاتر از ۰/۵ است، ازنظر روایی همگرا در حد بسیار خوبی قرار گرفتند. در بُعد محیط‌زیست، پایایی تمامی سازه‌ها مورد پشتیبانی بوده و از شرایط مناسب برای ضریب آلفای کرونباخ (حداقل ۰/۶) و پایایی ترکیبی (حداقل ۰/۷) برخوردارند. همچنین ازآنجاکه شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده بین سازه‌های این بُعد بالاتر از ۰/۵ است، ازنظر روایی همگرا در حد بسیار خوبی قرار گرفتند.

همچنین به‌منظور تأیید برازش مدل ساختاری، از معیار ضریب تعیین[1] و معیار استون و گیسر[2] بهره گرفته شد که نتایج آن در جدول ۳ نشان داده‌شده است.

جدول ۳: نتایج حاصل از شاخص معیار ضریب تعیین و معیار استون و گیسر

		ضریب تعیین	استون و گیسر
آموزش	ساختار	۰/۶۶۶	۰/۴۴۹
	فناوری	۰/۶۹۹	۰/۴۱۲
	نیروی انسانی	۰/۸۰۱	۰/۵۳۷
	وظایف	۰/۹۵۹	۰/۵۱۰
پژوهش	ساختار	۰/۸۴۷	۰/۵۷۵
	فناوری	۰/۸۰۸	۰/۵۰۵
	نیروی انسانی	۰/۶۸۰	۰/۳۹۰
	وظایف	۰/۹۵۹	۰/۴۷۳
خدمات اجتماعی	ساختار	۰/۸۴۵	۰/۵۸۸
	فناوری	۰/۸۳۱	۰/۵۹۹
	نیروی انسانی	۰/۸۱۷	۰/۶۱۰
	وظایف	۰/۹۷۲	۰/۵۳۸

همان‌طور که در جدول ۳ قابل‌مشاهده است، مقدار ضریب تعیین در تمامی سازه‌های ابعاد سه‌گانه بالاتر از ۰/۶۷ و در سطح بالایی قرار دارند. همچنین، اندازه‌گیری کیفیت مدل ساختاری برای هر بلوک درون‌زا در سازه‌های هر یک از ابعاد با استفاده از معیار استون و گیسر، بالاتر از ۰/۳۵ بوده و از قوت بالایی برخوردار است.

1.R Square
2.Q^2 (=1-SSE/SSO)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

برای تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه نیز از روش‌های آماری توصیفی مانند فراوانی، میانگین، انحراف معیار و نیز در بخش آمار استنباطی از آزمون t تک گروهی برای بررسی تفاوت وضعیت موجود دانشگاه‌ها با سطح متوسط استفاده گردید. لازم به ذکر است به‌منظور تجزیه‌وتحلیل آماری از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های به‌دست‌آمده، از گردآوری و تحلیل داده‌ها و اطلاعات، به تفکیک هر یک از سؤال‌های پژوهش بررسی و تحلیل‌شده است.

۱. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه دانشگاهی پایدار با توجه به شرایط و بافت نظام آموزش عالی کشور کدامند و چه مدل مفهومی را می‌توان برای آن ارائه کرد؟

بر مبنای مبانی نظری پژوهش و با توجه به سه مأموریت اصلی دانشگاه‌ها، یک دانشگاه پایدار دارای سه بُعد اصلی است که عبارت‌اند از: آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی (یمنی‌دوزی سرخابی، ۱۳۹۱، ص ۷۶؛ بیرن بائوم، ترجمه آراسته، ۱۳۸۲، ص ۱۲). همچنین با توجه به مبانی نظری پژوهش مبتنی بر نظریه سیستم‌ها، چهار رکن اصلی بخش فرآیند یک سیستم به‌عنوان عوامل هر یک از ابعاد عبارت‌اند از: وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار (آونز، ۱۳۸۲، ص ۹۸). از طرفی هر سیستم دارای محیطی است که در آن قرار دارد و به حیات خود ادامه می‌دهد؛ لذا یک بُعد تحت عنوان محیط‌زیست نیز به سه بُعد اصلی افزوده شد. برونداد تحلیل مرحله گردآوری داده‌های کیفی حاصل از بررسی ادبیات پژوهش و انجام مصاحبه نیمه ساختاریافته، منجر به شناسایی ۷۵ مؤلفه برای سه بُعد اصلی (آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی) در ۴ عامل (وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار)، و ۵ مؤلفه مربوط به محیط‌زیست شده است. در جدول ۴ نتایج حاصل از کدگذاری داده‌های به‌دست‌آمده برای هر یک از ابعاد، عوامل و مؤلفه‌های مربوط به آن‌ها ارائه‌شده است. در این پژوهش، کد مصاحبه‌شوندگان از م ۱ تا م ۴ نام‌گذاری شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

جدول ۳: کدگذاری داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه نیمه ساختاریافته

ردیف	بُعد	عامل	مؤلفه‌ها	کد مصاحبه-شوندگان
۱	آموزش	وظایف	تدوین برنامه درسی فرا و میان‌رشته‌ای	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			بازبینی و به‌روزرسانی سرفصل‌های تدریس در جهت کاربردی کردنشان	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			تغییر در آموزش و یادگیری بر اساس تشخیص نیازها و نوآوری فناوری	م ۱،م ۳،م ۴
			گنجاندن آموزش مهارت‌های شغلی و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی	م ۱،م ۲،م ۳
			مسأله‌محور بودن محتوای دروس	م ۲،م ۳،م ۴
			استفاده از رویکردهای یاددهی-یادگیری اکتشافی و مشارکتی	م ۲،م ۳،م ۴
			یادگیری انجام امور به‌صورت گروهی و تیمی توسط دانشجو	م ۱،م ۲،م ۴
			تربیت دانش‌آموختگانی آشنا با مفاهیم تولیدکنندگی، احیاکنندگی و ...	م ۲،م ۳،م ۴
			آموزش مهارت‌های برقراری ارتباط در مجامع علمی و بین‌المللی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			یادگیری تجربی و مبتنی بر واقعیت	م ۱،م ۳،م ۴
			به‌کارگیری نتایج پژوهش‌ها در تدریس	م ۱،م ۲،م ۴
			توانمندسازی دانشجویان در جهت ایجاد تعامل با پیچیدگی‌های مسائل واقعی و نا اطمینانی‌های مرتبط با آینده	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			برگزاری کلاس‌های فوق‌برنامه جهت آموزش مفاهیم نوین و نرم‌افزار کاربردی	م ۲،م ۳،م ۴
			انتقال شایستگی‌های کانونی و محوری	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			آموزش مسئولیت اجتماعی سازمانی به دانشجویان	م ۱،م ۲،م ۳
		فناوری	استفاده از آموزش‌های مجازی در ارائه دروس	م ۱،م ۲،م ۴
			استفاده از تجهیزات آموزشی و کمک‌آموزشی پیشرفته و به‌روز جهان	م ۱،م ۲،م ۳

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

			تأمین فضای آموزشی مناسب به لحاظ ارگونومی (نور، تهویه و ...)	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			ایجاد درگیری ذهنی، روحی و رفتاری فراگیر	م ۲،م ۳،م ۴
		نیروی انسانی	آشنایی و تسلط بر روش‌های تدریس آمیخته با شایستگی‌های کانونی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			تسلط به روش‌های تدریس ارزش محور (یادگیری پژوهش محور، یادگیری مبتنی بر زندگی واقعی، یادگیری مبتنی بر پروژه و گروه‌های بحث)	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			توانایی استفاده از روش‌های بیان و مدیریت احساسات	م ۲،م ۳،م ۴
		ساختار	باز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			غیرمتمرکز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
۲	پژوهش	وظایف	طرح و تصویب اجرای پژوهش‌های فرا و میان‌رشته‌ای	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			در نظر گرفتن نیازهای متقاضیان، جامعه و سازمان‌ها در فعالیت‌های پژوهشی	م ۱،م ۳،م ۴
			ادامه‌دار بودن پژوهش‌های انجام‌شده به‌سوی تکامل	م ۱،م ۲،م ۴
			استفاده از نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در عمل	م ۱،م ۲،م ۳
			اجرای پژوهش‌های دانشگاهی مستقل	م ۱،م ۲
			برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های علمی و تخصصی ملی و بین‌المللی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			پرهیز از نگاه تجاری صرف به پژوهش	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			همکاری و ارتباط بیشتر با دانشگاه‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی	م ۲،م ۳،م ۴
			چاپ و انتشار بولتن و خبرنامه در دانشگاه	م ۲،م ۴

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

			ایجاد دوره‌ها و فرصت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی در داخل و خارج	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			انجام پروژه‌های فارغ‌التحصیل محور	م ۲،م ۴
			همکاری پژوهشی با صنایع و سازمان‌های دولتی و خصوصی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			چاپ و انتشار مجله در دانشگاه	م ۳،م ۴
			توانایی تحقیقاتی در سطح ملی و بین‌المللی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			الویت بیشتر به تحقیقات تیمی و گروهی	م ۲،م ۳،م ۴
		فناوری	ارتباط بین اساتید و دانشجویان برای انجام پژوهش‌های مشترک	م ۱،م ۴
			داشتن تجهیزات مدرن و پیشرفته پژوهشی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			دسترسی به بانک‌های اطلاعاتی آموزشی و تحقیقاتی و جستجو در آرشیو کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ملی و بین‌المللی	م ۱،م ۳،م ۴
			ایجاد بانک تحقیقاتی از تحقیقات انجام‌شده و موردنیاز در کشور	م ۱،م ۴
		نیروی انسانی	تسلط اعضای هیئت‌علمی به حوزه‌های دانشی الویت‌های پژوهشی	م ۱،م ۳،م ۴
			توانایی کار در روش‌های پروژه محور و مسأله‌محور	م ۲،م ۳
			تسلط اعضای هیئت‌علمی به حداقل یک‌زبان بین‌المللی	م ۱،م ۲،م ۳
		ساختار	باز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			غیرمتمرکز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
	خدمات	وظایف	پرداخت کمک‌هزینه یا تخفیف برای عضویت در انجمن‌ها	م ۱،م ۲،م ۳
			ارتباط با دانشجویان بعد از تحصیل و حساسیت نسبت به آینده فارغ‌التحصیلان	م ۱،م ۲،م

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

۳			م ۳،م ۴
			ارتباط دانشگاه با جامعه، صنعت، سازمان‌های دولتی و غیردولتی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			ارائه فرصت‌های کارآموزی	م ۱،م ۲،م ۳
			ارائه آموزش‌های حرفه‌ای و شغلی به دانشگاه توسط سایر نهادها	م ۲،م ۴
			آگاه‌سازی در خصوص حقوق بشر، زنان، کودکان و دانشجویان	م ۱،م ۲،م ۴
			برگزاری کنفرانس و سمینارهای مشترک دولت–صنعت–دانشگاه به‌منظور سفارش دهی و سفارش گیری پروژه‌های پژوهشی و بیان مشکلات حل‌نشده	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			توسعه مراکز حمایت از کارآفرینان و بنگاه‌های کوچک و متوسط	م ۱،م ۲، م ۴
			ایجاد نهادهای فرهنگی	م ۲،م ۳،م ۴
			تبادل دانشجو با دانشگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی	م ۲،م ۳
			بررسی افق‌های شغلی فارغ‌التحصیلان دانشگاه	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			ارائه خدمات مشاوره‌ای به سازمان‌های دولتی و غیردولتی	م ۱،م ۲،م ۴
			توجه و ترویج فعالیت‌های بشردوستانه	م ۳،م ۴
			ارائه خدمات ویژه برای دانشجویان ممتاز، مبتکر و پژوهشگر	م ۱،م ۲،م ۳
			ارائه خدمات ویژه به دانشجویان جدیدالورود	م ۱،م ۲،م ۳
		فناوری	عقد تفاهم‌نامه و قراردادهای محلی، ملی و بین‌المللی با سایر دانشگاه‌ها	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			مشارکت با شرکت‌های دانش‌بنیان	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
			تشکیل انجمن‌های دانشجویی و مشارکت دانشجویان در خدمات اجتماعی	م ۲،م ۳
			درآمدزایی دانشگاه از منابع مختلف داخلی و خارجی	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
		نیروی انسانی	آگاهی از راه‌های برقراری ارتباط و همکاری با مؤسسات آموزشی و غیر آموزشی برای تولید و مبادله ایده	م ۲،م ۳
			نقش پررنگ اساتید دانشگاه در مراکز و کمیته‌های تحقیق و توسعه صنعت	م ۱،م ۳،م ۴

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

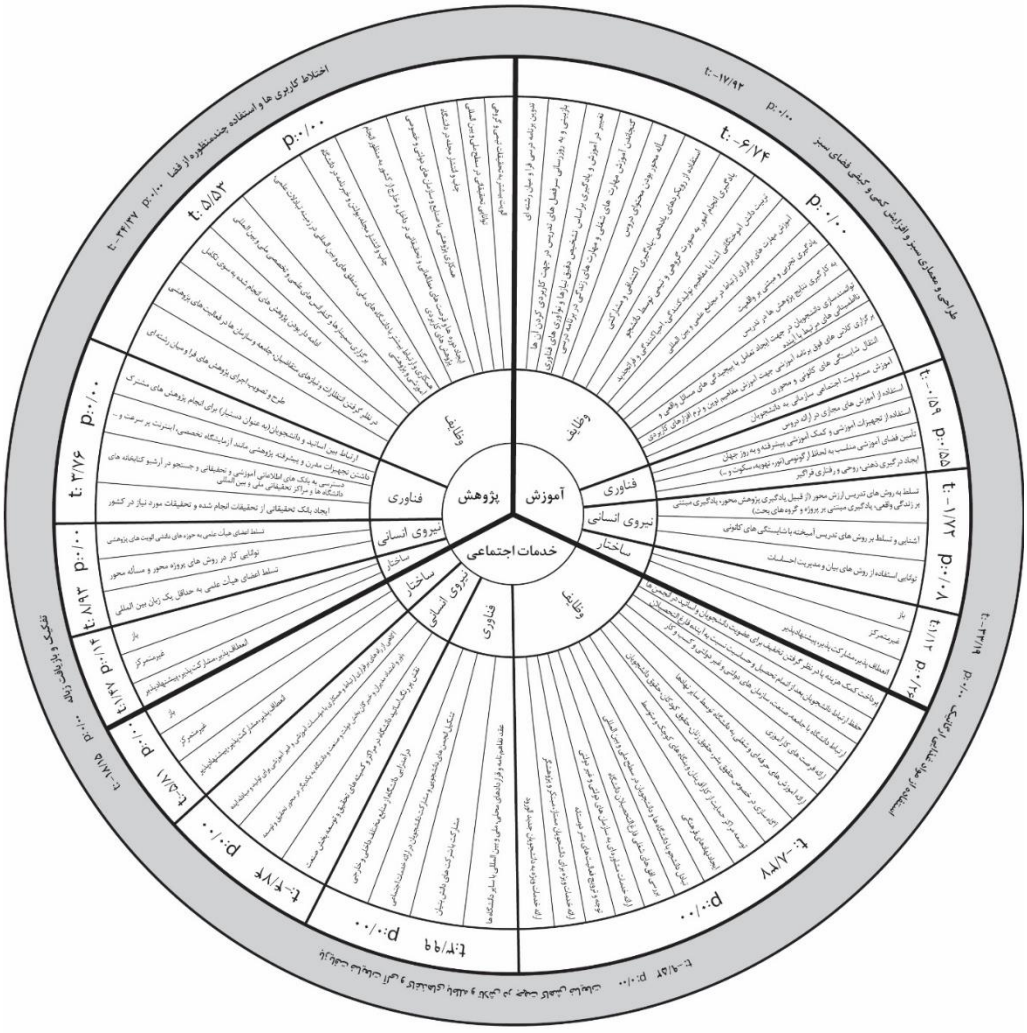
		باور و اعتماد دولت و صنعت و دانشگاه به یکدیگر در محور تحقیق و توسعه	م ۱،م ۲،م ۳
	ساختار	باز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
		غیرمتمرکز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
		انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
۴	محیط‌زیست	طراحی و معماری سبز و افزایش کمی و کیفی فضای سبز	م ۱،م ۲،م ۳،م ۴
		اختلاط کاربری‌ها و استفاده چندمنظوره از فضا	م ۱،م ۲،م ۳
		تفکیک و بازیافت زباله	م ۱،م ۲،م ۳م ۴
		بازیافت ضایعات آلی و کاغذهای باطله و تلاش در جهت کاهش ضایعات	م ۲،م ۳،م ۴
		استفاده از مواد غذایی ارگانیک	م ۱،م ۲،م ۴

۲. وضعیت موجود دانشگاه‌ها بر اساس الگوی طراحی‌شده به چه صورت است؟

در شکل ۱ نتایج وضعیت موجود دانشگاه‌ها بر اساس مدل مفهومی طراحی‌شده از دانشگاهی پایدار آورده شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

شکل ۱: مدل ابعاد، عوامل و مؤلفه‌های دانشگاه پایدار

همان‌طور که در شکل ۱ نیز قابل‌مشاهده است، از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های موردمطالعه به‌عنوان نمونه آماری پژوهش حاضر، وضعیت موجود نمونه موردمطالعه در تعدادی از ابعاد و عوامل دانشگاه پایدار در سطح (۰۱.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

($p\leq$ دارای تفاوت معناداری از حد متوسط است؛ این ابعاد و عوامل عبارت است از: آموزش- وظایف (t=-۶/۷۴ ،p=۰/۰۰)، خدمات اجتماعی- وظایف (t=-۸/۳۷ ،p=۰/۰۰)، خدمات اجتماعی- نیروی انسانی (t=-۴/۷۴ ،p=۰/۰۰)، خدمات اجتماعی- ساختار (t=-۵/۸۱ ،p=۰/۰۰) و محیط‌زیست (t=-۲۸/۲۹ ،p=۰/۰۰). این بدان معنی است که وضعیت نمونه آماری در ابعاد و عوامل فوق‌الذکر به‌صورت معنی‌دار پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارد. بنابراین بایستی ابتدا برای حرکت به‌سوی دانشگاه پایدار در جهت پیاده‌سازی، اجرا و بهبود مؤلفه‌های این عوامل از ابعاد دانشگاه پایدار، به‌عنوان نقاط ضعف شناسایی‌شده، گام برداشت. زیرا زمانی یک دانشگاه می‌تواند به‌سوی پایداری حرکت کند که مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن همگام و همراه با یکدیگر مسیرِ رو به افق را طی نمایند. در غیر این صورت تعادل سیستم دانشگاه بر هم می‌خورد و همواره در تعلیق به سر می‌برد و این گامی به‌سوی پایداری و توسعه آن نخواهد بود.

همچنین وضعیت موجود نمونه آماری در سطح ($p\leq$ ۰۱.) در قسمت پژوهش- وظایف (t=۵/۵۳ ،p=۰/۰۰)، پژوهش- فناوری (t=۳/۷۶ ،p=۰/۰۰)، پژوهش- نیروی انسانی (t=۸/۹۳ ،p=۰/۰۰) و خدمات اجتماعی- فناوری (t=۳/۹۹ ،p=۰/۰۰) به‌صورت معنی‌دار بالاتر از سطح متوسط قرارگرفته است. بنابراین، آنچه که از این نتایج برمی‌آید، توجه ویژه نمونه موردبررسی به بُعد پژوهش است که خود گامی مؤثر و ارزشمند به‌سوی توسعه است. چراکه با استفاده از دستاوردهای پژوهشی، حضور در عرصه‌های بین‌المللی، گسترش روابط با سایر سازمان‌ها، نهادها و دانشگاه‌های ملی و بین‌المللی و ... که همگی از مؤلفه‌های شناسایی‌شده در بُعد پژوهش هستند، همواره می‌توان از دانش و دستاوردهای روز دنیا بهره‌مند شد و در جهت ارتقاء سیستم دانشگاهی از آن‌ها استفاده کرد. اما ذکر این نکته لازم است که برای پایداری، هم باید وضعیت موجودِ قابل‌قبول در این بُعد را حفظ کرد و هم باید به سایر ابعاد توجه کرد. به‌عبارت‌دیگر، علاوه بر اینکه از فرصت‌های گام‌های روبه‌جلوی بُعد پژوهش استفاده می‌شود، آمادگی مقابله با تهدیدهای گام‌های جامانده را نیز داشت تا بتوان موجب پایداری که مفهومی همه‌جانبه است، شد.

به‌استثنای موارد مذکور، وضعیت موجود نمونه آماری در سایر ابعاد و عوامل دانشگاه پایدار در سطح ($p\leq$ ۰۱.) تفاوت معناداری از حد متوسط ندارد که عبارت است از: آموزش-فناوری (t=-۰/۵۹ ، p=۰/۵۵)، آموزش- نیروی انسانی (t=-۱/۷۲ ، p=۰/۰۸)، آموزش- ساختار (t=۱/۱۲ ، p=۰/۲۶) و پژوهش-ساختار (t=۱/۴۷ ، p=۰/۱۴). بنا بر نتایج حاصل، آنچه که مشخص است، این عوامل در وضعیت مناسبی قرار دارند و پیش از ارتقای آن‌ها، بایستی عواملی را که دارای سطح پایین‌تری از وضعیت مطلوب هستند را بهبود بخشید.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

بحث و نتیجه‌گیری

ازآنجاکه آینده هر سرزمینی به‌طورکلی درگرو سیستم‌های آموزشی و به‌صورت جزئی وابسته به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی آن است، بنابراین توجه ویژه‌ای را می‌طلبد. در این پژوهش نیز با تمرکز بر روی مأموریت سه‌گانه دانشگاه‌ها مدلی از دانشگاهی پایدار ارائه شد تا در جهت پایداری و کیفیت دانشگاه‌ها گامی مثبت برداشته شود.

۱. آموزش

با توجه به مدل‌های ارائه‌شده از دانشگاه پایدار، آنچه که بدیهی است، توجه به آموزش به‌عنوان یکی از عناصر اصلی دانشگاهی پایدار است؛ اما در پژوهش حاضر توجه به بُعد آموزش صرفاً به معنای اشاعه مؤلفه‌های توسعه پایدار نیست. بلکه در کنار توجه به این مهم، آنچه موردمطالعه قرارگرفته، کیفیت آموزش و توسعه دانش پایدار و کاربردی دانشجویان بوده است. این بخش شامل چهار عامل اصلی (وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار) است و هر یک از آن‌ها به ترتیب دارای ۱۵، ۴، ۳ و ۳ مؤلفه می‌باشند. مطالعه سایر مدل‌ها نشان داده است که در بُعد آموزش، مدل پژوهش حاضر با سایر مدل‌ها در برخی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار همخوانی دارد (ون‌وینن،۲۰۰۰؛ مور،۲۰۰۵؛ ولازکوئز و همکاران،۲۰۰۶؛ الشویخات و ابوبکر،۲۰۰۸؛ فرر–بالاس و همکاران،۲۰۰۸؛ علی‌بیگی و قمبرعلی،۱۳۸۹؛ سهرابی و همکاران،۱۳۹۱؛ فقیهی‌مانی،۲۰۱۲؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران،۱۳۹۳؛ راد و همکاران،۱۳۹۶). همچنین تعدادی از مؤلفه‌های شناسایی‌شده در این پژوهش، مؤلفه‌هایی هستند که در پژوهش‌های پیشین به‌عنوان مؤلفه‌های یک دانشگاه پایدار در نظر گرفته نشده‌اند. از آن جمله در عامل وظایف عبارت‌اند از: به‌کارگیری نتایج پژوهش‌ها در تدریس، برگزاری کلاس‌های فوق‌برنامه آموزشی جهت آموزش مفاهیم نوین و نرم-افزارهای کاربردی؛ انتقال شایستگی‌های کانونی و محوری؛ آموزش مسئولیت اجتماعی سازمانی به دانشجویان- در عامل فناوری عبارت‌اند از: ایجاد درگیری ذهنی، روحی و رفتاری فراگیر- در عامل نیروی انسانی عبارت‌اند از: آشنایی و تسلط بر روش‌های تدریس آمیخته با شایستگی‌های کانونی، تسلط به روش‌های تدریس ارزش محور، توانایی استفاده از روش‌های بیان و مدیریت احساسات- و در عامل ساختار عبارت‌اند از: انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر.

۲. پژوهش

همچنین، با توجه به مدل‌های ارائه‌شده از دانشگاه پایدار، بُعد پژوهش نیز به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی دانشگاهی پایدار محسوب می‌شود؛ اما آنچه قابل‌تأمل است، توجه پژوهش حاضر به این بُعد به معنای تلاش در جهت افزایش کیفیت فعالیت‌های پژوهشی رشته‌های دانشگاهی مختلف در کنار رفع مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

انسانی است و صرفاً بر اشاعه پروژه‌های تحقیقاتی مرتبط با توسعه پایدار و ایجاد زمینه موردنیاز برای تشویق محققان در این مورد تمرکز نکرده است. این بخش شامل چهار عامل اصلی (وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار) است و هر یک از آن‌ها به ترتیب دارای ۱۱، ۴، ۳ و ۳ مؤلفه می‌باشند. مطالعه سایر مدل‌ها نشان داده است که در بُعد پژوهش، مدل پژوهش حاضر با سایر مدل‌ها در برخی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار همخوانی دارد (ولازکوئز،۲۰۰۲؛ مور،۲۰۰۵؛ ولازکوئز و همکاران،۲۰۰۶؛ سایمر، المر و رامل،۲۰۰۶؛ کول،۲۰۰۷؛ فرر-بالاس و همکاران،۲۰۰۸؛ کالدر و اسمیت،۲۰۰۹؛ علی‌بیگی و قمبرعلی،۱۳۸۹؛ سهرابی و همکاران، ۱۳۹۱؛ فقیهی‌مانی،۲۰۱۲؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ راد و همکاران،۱۳۹۶). همچنین سایر مؤلفه‌های این عامل که در پژوهش‌های حوزه دانشگاه پایدار مطرح نشده‌اند، از آن جمله در عامل وظایف عبارت‌اند از: ادامه‌دار بودن پژوهش‌های انجام‌شده به‌سوی تکامل؛ چاپ و انتشار بولتن و خبرنامه در دانشگاه؛ ایجاد دوره‌ها و فرصت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی در داخل و خارج از کشور؛ توانایی تحقیقاتی در سطح ملی و بین‌المللی- در عامل فناوری عبارت‌اند از: ارتباط بین اساتید و دانشجویان برای انجام پژوهش‌های مشترک؛ داشتن تجهیزات مدرن و پیشرفته پژوهشی؛ دسترسی به بانک-های اطلاعاتی آموزشی و تحقیقاتی و جستجو در آرشیو کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ملی و بین‌المللی؛ ایجاد بانک تحقیقاتی از تحقیقات انجام‌شده و تحقیقات موردنیاز در کشور- در عامل نیروی انسانی عبارت‌اند از: تسلط اعضای هیئت‌علمی به حوزه‌های دانشی الویت‌های پژوهشی؛ تسلط اعضای هیئت‌علمی به حداقل یک‌زبان بین‌المللی؛ و توانایی کار در روش‌های پروژه محور و مسأله‌محور و در عامل ساختار عبارت‌اند از: انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر.

۳. خدمات اجتماعی

آنچه که از مطالعات صورت گرفته در مورد دانشگاه پایدار برمی‌آید، آن است که عناصر اصلی دانشگاهی پایدار بر سه محور اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جای می‌گیرند و همچنان که در مطالعات و مدل‌های ارائه‌شده قابل‌مشاهده است، یکی از این عناصر ارائه خدمات تخصصی به جامعه است که دانشگاه‌ها را به استفاده از هر فرصتی برای افزایش آگاهی عمومی، دولت، صنعت، بنیادها و دانشگاه به سمت یک آینده پایدار، ترغیب می‌کند. بنابراین، در این پژوهش آینده پایدار به چند مورد شامل اقداماتی به‌منظور توسعه جامعه ملی و محلی، افزایش مسئولیت‌پذیری دانشجویان و قرار گرفتن فارغ‌التحصیلان در موقعیت‌های شغلی مناسب تقسیم‌شده است که ارتباط مستحکم دانشگاه-جامعه-صنعت را می‌طلبد. این بخش شامل چهار عامل اصلی (وظایف، فناوری، نیروی انسانی و ساختار) است و هر یک از آن‌ها به ترتیب دارای ۱۴، ۴، ۳ و ۳ مؤلفه می‌باشند. مطالعه سایر مدل‌ها نشان داده است که در بُعد خدمات اجتماعی، مدل پژوهش حاضر با سایر مدل‌ها در برخی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار همخوانی دارد

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

(ون‌وینن،۲۰۰۰؛ ولازکوئز،۲۰۰۲؛ مور،۲۰۰۵؛ رنر،۲۰۰۷؛ الشویخات و ابوبکر،۲۰۰۸؛ کالدر و اسمیت،۲۰۰۹؛ گاناوان و همکاران،۲۰۱۲؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ راد و همکاران،۱۳۹۶). هرچند که سایر مؤلفه‌های این عامل، در سایر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه دانشگاه پایدار مطرح نشده‌اند و از آن جمله در عامل وظایف عبارت‌اند از: ارائه آموزش‌های حرفه‌ای و شغلی به دانشگاه توسط سایر نهادها؛ پرداخت کمک‌هزینه یا در نظر تخفیف برای عضویت در انجمن‌ها؛ حفظ ارتباط دانشجویان بعد از اتمام تحصیل و حساسیت نسبت به آینده فارغ‌التحصیلان؛ توسعه مراکز حمایت از کارآفرینان و بنگاه‌های کوچک و متوسط؛ ایجاد نهادهای فرهنگی؛ تبادل دانشجو با دانشگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی؛ توجه و ترویج فعالیت‌های بشردوستانه؛ ارائه خدمات ویژه برای دانشجویان ممتاز، مبتکر و پژوهشگر؛ ارائه خدمات ویژه به دانشجویان جدیدالورود- در عامل فناوری عبارت‌اند از: درآمدزایی دانشگاه از منابع مختلف داخلی و خارجی- در عامل نیروی انسانی عبارت‌اند از: آگاهی از راه‌های برقراری ارتباط و همکاری با مؤسسات آموزشی و غیر آموزشی برای تولید و مبادله ایده؛ نقش پررنگ اساتید دانشگاه در مراکز و کمیته‌های تحقیق و توسعه بخش صنعت؛ و باور و اعتماد دولت و صنعت و دانشگاه به یکدیگر- و در عامل ساختار عبارت‌اند از: انعطاف‌پذیر، مشارکت پذیر، پیشنهاد پذیر.

۴. محیط‌زیست

این بخش شامل ۵ مؤلفه اصلی است و آنچه از مطالعه پیشینه و ادبیات مبحث دانشگاه پایدار به‌دست‌آمده، حاکی از توجه بسیار زیاد دانشگاه پایدار بر حفظ محیط‌زیست، مدیریت زیست‌محیطی، افزایش سواد زیست‌محیطی و گنجاندن آن در برنامه‌های درسی و مباحث آموزشی، پروژه‌ها و فعالیت‌های پژوهشی، و فعالیت‌های اجتماعی است. ازاین‌رو مؤلفه‌های این بُعد با سایر مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته در مورد دانشگاهی پایدار همسو بوده است که عبارت هستند از: طراحی و معماری سبز و افزایش کمی و کیفی فضای سبز (راد و همکاران،۱۳۹۶؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران،۱۳۹۳؛ الشویخات و ابوبکر،۲۰۰۸؛ گاناوان و همکاران،۲۰۱۲؛ رنر،۲۰۰۷)؛ اختلاط کاربری‌ها و استفاده چندمنظوره از فضا (راد و همکاران، ۱۳۹۶)؛ تفکیک و بازیافت زباله (راد و همکاران،۱۳۹۶؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران،۱۳۹۳؛ الشویخات و ابوبکر،۲۰۰۸؛ کول،۲۰۰۷؛ رنر،۲۰۰۷؛ ولازکوئز و همکاران،۲۰۰۶؛ سایمر، المر و رامل،۲۰۰۶)؛ بازیافت ضایعات آلی و کاغذهای باطله و تلاش در جهت کاهش ضایعات (راد و همکاران،۱۳۹۶؛ الشویخات و ابوبکر،۲۰۰۸؛ فرر-بالاس و همکاران،۲۰۰۸؛ کول،۲۰۰۷)؛ استفاده از مواد غذایی ارگانیک (گاناوان و همکاران،۲۰۱۲؛ رنر،۲۰۰۷؛ راد و همکاران،۱۳۹۶؛ ملکی‌نیا و همکاران،۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران،۱۳۹۳).

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

به‌طورکلی، دانشگاهی پایدار اشاره به نقشی دارد که مؤسسات آموزش عالی می‌توانند از طریق اشاعه اصول و مفاهیم توسعه پایدار (از طریق آموزش و ارائه خدمات تخصصی)، شناسایی و کشف راه‌حل‌های تحقق توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی (از طریق پژوهش) و کاربرد عملی اصول و مفاهیم توسعه پایدار در ساختار فیزیکی وزندگی روزانه دانشگاه ایفا کنند. به نظر می‌رسد آنچه پژوهش حاضر را از سایر پژوهش‌های انجام‌شده مستثنی می‌کند این است که پژوهش‌های انجام‌شده بر این باورند که دانشگاه‌های پایدار به‌عنوان هدایت‌کنندگان جامعه در دستیابی به توسعه پایدار هستند. درحالی‌که پژوهش پیش رو، بر این باور است که نظام آموزش عالی نقشی محوری در فرآیند توسعه پایدار کشورها دارد و درواقع سرمایه‌گذاری اصولی در این بخش، ایجاد امکانات و تسهیلات برای نسل‌های آینده و اقدام صحیح در جهت توسعه علمی کشور به شمار می‌رود. بنابراین ابتدا بایستی خود دانشگاه به پایداری برسد تا بتواند موجبات رسیدن جامعه به توسعه پایدار را فراهم کند.

نقطه قابل‌تأمل که در اکثر تعاریف دانشگاه پایدار و مطالعات انجام‌شده در این حوزه موردتوجه قرار می‌گیرد، این است که در اکثر آن‌ها نگرانی‌های زیست‌محیطی نسبت به سایر عوامل و مؤلفه‌های دانشگاه پایدار برجسته‌تر شده است. درواقع بسیاری از آن‌ها دانشگاه پایدار را دانشگاهی می‌پندارند که در برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی، سواد زیست‌محیطی/اکولوژیکی را در میان دانشجویان نهادینه می‌کند و مدیریت بهینه مصرف منابع را مستقر می‌سازد. با توجه به پیشینه نظریِ دانشگاه پایدار و پس از اجرای بخش کیفی پژوهش حاضر، به تعریفی از دانشگاهی پایدار دست‌یافته شد که تفاوت این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده را بهتر مشخص می‌کند: «دانشگاه پایدار یک مؤسسه آموزش عالی است که فلسفه آن مبتنی بر سه مأموریت اصلی دانشگاه‌ها و فرآیند سیستمی بوده و با بهره-گیری از نیروی انسانی کارآمد و فناوری‌های نوین، در ساختاری باز، غیرمتمرکز، منعطف و پیشنهاد پذیر با مشارکت اعضای درون و برون‌سازمانی، و با در نظر گرفتن حفظ محیط‌زیست، اقدام به انجام وظایف هر یک از سه مأموریت اصلی دانشگاه نموده و مقصد نهایی آن تحقق پایداری دانشگاه و توسعه آن برای نسل‌های کنونی و آینده است».

نکته حائز اهمیت در خصوص الگوی مفهومی دانشگاهی پایدار در این پژوهش، ماهیت سلسله‌مراتبی آن می‌باشد؛ به‌گونه‌ای که ابتدا عوامل اصلی دانشگاه پایدار شناسایی‌شده، سپس برای هرکدام از آن‌ها به تفکیک مؤلفه‌های سنجش پذیر احصاء گردیده است. یکی دیگر از ویژگی‌های الگوی مورداشاره، سادگی و شفافیت آن می‌باشد که محققان و خوانندگان را سردرگم نخواهد کرد بلکه به‌گونه‌ای ملموس برای متخصصان آموزش عالی مصادیق یک دانشگاه پایدار را تشریح کرده است. همچنین از دیگر نکات برجسته الگوی مفهومی دانشگاهی پایدار در این پژوهش، رویکرد سنجش وضعیت موجود نمونه موردبررسی با شناسایی دقیق ماهیت، مبانی، ابعاد، عوامل و مؤلفه‌های دانشگاه پایدار است. مؤلفه‌های شناسایی‌شده در پژوهش حاضر، از مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه و

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

همچنین با بهره‌مندی از نظرات متخصصان این حوزه استخراج‌شده‌اند و سپس ابزار سنجش وضع موجود نمونه آماری با توجه به آن‌ها طراحی‌شده است. لذا می‌توان گفت که مدیران آموزش عالی در صورت استفاده از این ابزار برای ارزیابی وضعیت پایداری دانشگاه، به‌خوبی خواهند توانست که روند حرکت یک دانشگاه در جهت تحقق دانشگاهی پایدار را به‌صورت شفاف و قابل‌درک مورد ارزیابی قرار دهند.

با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر، پیشنهادات زیر بر اساس ابعاد اصلی دانشگاهی پایدار به مدیران و برنامه‌ریزان دانشگاه‌های موردمطالعه و همچنین دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی کشور جهت تحقق و توسعه دانشگاه پایدار ارائه می‌گردد:

- **آموزش**

– آشنا کردن دانشجویان با منابعی که به آن‌ها در جهت شناسایی فرصت‌های جدید و ایجاد توان پردازش ایده‌های نو؛

– برگزاری دوره‌های مشترک آموزشی کوتاه‌مدت و بلندمدت با سایر نهادهای داخلی و دانشگاه‌های خارج از کشور؛

– ایجاد مهارت، نگرش و انگیزش مناسب در اساتید و مدیران دانشگاه به کارآفرینی و آموزش کارآفرینی به دانشجویان؛

– تدوین برنامه درسی مبتنی بر مهارت‌های شغلی و مهارت‌های زندگی به‌وسیله تشکیل تیم برنامه‌ریزی متشکل از افراد آشنا و مسلط به مفاهیم مهارت‌های فوق‌الذکر؛

– تقویت اعتمادبه‌نفس و پرورش احساس خودکفایی دانشجویان با استفاده از کاربردی کردن محتوای دروس؛

– زمینه‌سازی و تشویق فعالیت‌های تیمی و گروهی توسط دانشجویان در زمینه فعالیت‌های اجتماعی مانند کمک‌های حضوری یا غیرحضوری به زلزله‌زدگان، برگزاری کلاس‌های آموزشی رایگان برای کودکان کار، برگزاری سمینار در مورد بحران آب و طریقه مصرف صحیح و ...؛

– زمینه‌سازی و تشویق دانشجویان به یادگیری حداقل یک هنر دستی یا یک فن و حمایت از دانشجویان برای تولید محصولات با استفاده از هنر بازیافت؛

– همکاری با دانشگاه‌ها و مؤسسات برگزارکننده دوره‌های حرفه‌ای فن بیان و همچنین برگزاری کلاس‌های آموزشی مدیریت احساسات توسط اساتید توانمند در این حوزه؛

– اشاعه فرهنگ مطالعه و به‌کارگیری نتایج پژوهش‌های انجام‌شده متناسب با محتوای درسی در جریان فرآیند تدریس.

- **پژوهش**

– ایجاد و تقویت بسترها و ظرفیت‌های بالقوه برای مسائل علمی حل‌نشده، نیازهای کشور و ایده‌های نو در دانشگاه؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

– جهت‌دهی پایان‌نامه‌ها در راستای رفع نیازهای بخش‌های صنعت و خدمات و تقویت ارتباط دانشگاه با جامعه؛

– توسعه طرح‌ها و پژوهش‌های راهبردی، بنیادی و تقاضامحور با تکیه‌بر بهره‌برداری از نتایج آن‌ها؛

– ایجاد تیم‌های کارگروهی و نیز آنالیز و تجزیه‌وتحلیل کار سایر تیم‌ها و توسعه توانایی کار گروهی در میان دانشجویان؛

– امکان دریافت یک پژوهش توسط چند دانشجو در یک تیم پژوهشی به‌منظور استفاده از ایده‌ها و نظرات مختلف؛

– فروش نتایج پژوهش‌های انجام‌شده به سازمان‌های ذی‌نفع؛

– تأسیس بانک‌های اطلاعاتی جامع از موضوعات پژوهشی انجام‌شده و حمایت از تکامل پژوهش‌های انجام‌شده؛

– عقد تفاهم‌نامه بین دانشگاه و سازمان‌های دولتی و خصوصی در استفاده از امکانات مادی و معنوی در انجام تحقیقات؛

– اخذ پروژه‌های پژوهشی سازمان‌ها توسط اساتید جهت مدیریت پروژه و انجام پژوهش توسط دانشجویان منتخب.

- **خدمات اجتماعی**

–اصلاح ساختار و تمرکززدایی باهدف چابک‌سازی ساختار و حذف ساختارهای زائد؛

– تغییر رویکرد دانشگاه از الگوپذیری و بومی‌سازی الگوهای کسب‌وکار، به الگوسازی متناسب باقابلیت‌ها و توانایی-های کشور؛

– ایجاد مراکز حمایت از استارت‌آپ‌های دانشگاهی؛

– همکاری مادی و معنوی دانشگاه در جهت ساخت فیلم‌های مستند و کلیپ‌های آموزشی در مورد چالش‌های موجود در عدم رعایت حقوق بشر، حقوق زنان، حقوق کودکان، حقوق دانشجویان و ...؛

– تأسیس بانک‌های اطلاعاتی جامع از مشاغل موردنیاز در شهرهای مختلف و دسترسی آزاد به آن قبل از انتخاب رشته تحصیلی توسط دانشجو؛

– سازمان‌دهی سخنرانی‌های باز و کمپین‌هایی در جهت ترویج فعالیت‌های بشردوستانه؛

– عقد قراردادهای همکاری متقابل با انجمن‌های موجود در رشته‌های تحصیلی مختلف به‌منظور اخذ تخفیف عضویت دانشجویان و اساتید آن دانشگاه؛

– شناسایی مکان‌های مناسب جهت کارآموزی دانشجویان رشته‌های تحصیلی مختلف.

- **محیط‌زیست**

– استفاده از فاکتورهای طراحی و معماری سبز به‌منظور استفاده از انرژی‌های پاک و تجدید پذیر و کاهش آلودگی هوا، صدا و آب و گازهای گلخانه‌ای؛

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

– ایجاد جاده‌ای در محوطه دانشگاه برای پیاده‌روی دوستانه و دوچرخه‌سواری دانشجویان، اساتید و کارکنان دانشگاه؛

– تعبیه سطل‌هایی جهت تفکیک زباله‌های خشک و تر در تمامی فضاهای دانشگاه (از ابتدا تا انتهای تحویل زباله)؛

– افزایش سطح استفاده از فناوری اطلاعات به‌جای مصرف کاغذ در انجام کارهای روزانه و آموزش صرفه‌جویی در استفاده از مواد مصرفی؛

– استفاده از فضای سبز دانشگاه برای تولید محصولات خوراکی ارگانیک با توجه به اقلیم دانشگاه در جهت خوداشتغالی و درآمدزایی به‌جای فضای سبز زینتی.

منابع

- آونز، رابرت جی. (۱۳۸۲). «رفتار سازمانی در آموزش‌وپرورش». ترجمه قربانعلی سلیمی با همکاری احمدعلی فروغی ابری. اصفهان: دانشگاه آزاد اسلامی–واحد خوراسگان.
- بیرن بائوم، رابرت. (۱۳۸۲). «دانشگاه‌ها چگونه کار می‌کنند؟». ترجمه حمیدرضا آراسته. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- پروین، احسان؛ غیاثی ندوشن، سعید؛ محمدی، شراره (۱۳۹۳). ارائه مدل مفهومی رابطه بین کیفیت برونداد آموزش عالی و توسعه پایدار بر اساس رویکرد سیستمی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱(۱)، ۱۱۷–۹۷.
- تصدیقی، محمدعلی؛ تصدیقی، فروغ (۱۳۹۰). پاتولوژی پژوهش با تأکید بر پژوهش‌های میان‌رشته‌ای. دومین همایش ملی مدیریت پژوهش و فناوری. تهران: پژوهشکده سیاست‌گذاری علم، فناوری و صنعت؛ قابل‌دسترسی در: https://www.civilica.com/Paper-NCRT02-NCRT02_006.html.
- راد، ابراهیم؛ فقیهی، علیرضا؛ ناطقی، فائزه؛ معینی‌کیا، مهدی (۱۳۹۶). طراحی مدل دانشگاه پایدار، مبتنی بر مطالعات صورت گرفته در ایران. مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۶(۱۴)، ۲۱۶–۱۹۳.
- راولی، دانیل جیمز؛ لوهان، هرمن‌دی؛ دولنس، مایکل‌جی (۱۳۸۲). تغییر راهبردی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی. ترجمه حمیدرضا آراسته. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- سهرابی، ابوالفضل؛ بردبار، حامد؛ نوری، حسن (۱۳۹۱). بررسی وضعیت همگامی دانشگاه‌های دولتی ایران با توسعه پایدار بر اساس الگوی FLA(مطالعه موردی: دانشگاه قم و پردیس قم دانشگاه تهران). مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۱(۱)، ۱۹۵–۱۷۱.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

- صادقی، مهدی؛ جعفری، پریوش؛ قورچیان، نادر (۱۳۹۳). ارائه الگویی برای دانشگاه پایدار در دانشگاه آزاد اسلامی. مجموعه مقالات دومین همایش آموزش عالی و توسعه پایدار. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۷۴-۱۴۷.
- علی‌بیگی، حسین؛ قمبرعلی، رضوان (۱۳۸۹). ارائه الگوی مفهومی برای آموزش عالی پایدار. پژوهش در نظام-های آموزشی، ۴(۹)، صفحه ۱۶۳-۱۴۵.
- مکنون، رضا (۱۳۹۴). آموزش عالی و پایداری. جمعیت توسعه علمی ایران: گزارش نشست‌های هم‌اندیشی؛ قابل‌دسترسی در: http://iasd.ir/find.php?item=1.61.17.fa
- ملکی‌نیا، عماد؛ بازرگان، عباس؛ واعظی، مظفرالدین؛ احمدیان، مجید (۱۳۹۳). طراحی الگوی ارزیابی دانشگاه پایدار: موردمطالعه دانشگاه تهران. رساله دکتری رشته مدیریت آموزشی. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۲). درآمدی بر آموزشگری در آموزش عالی: به‌سوی استاد آموزش پژوه. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- یمنی‌دوزی سرخابی، محمد. (۱۳۹۱). «کیفیت در آموزش عالی». تهران: انتشارات سمت.
- Alshuwaikhat, H., & Abubakar, I. (2008). An Integrated Approach to Achieving Campus Sustainability: Assessment of the Current Campus Environmental Management Practices. Journal of Cleaner Production, 16(16), pp.1777-1785.
- Burcea, M., & Marinescu, P. (2011). Students' perceptions on corporate social responsibility at the academic level. Case study: The faculty of administration and business, University of Bucharest. Amphitheatre Economic, 13(29), pp.207-220.
- Calder, W. & J. Dautremont-Smith. (2009). Higher education: more and more laboratories for inventing a sustainable future. In J.C.Dernbach(Ed). Agenda for a Sustainable America. Environmental Law Institute, pp.93-107. Washington, D.C: USA.
- Cole, Elaine Janet. (2007). A community-based social marketing campaigning to green the offices at pacific university: Recycling, paper reduction and environmentally preferable purchasing (Doctoral dissertation). Retrieved February19, 2017. Available at: http://www.aashe.org/files/resources/student-research/2009/cole2007.pdf
- Faghihimani, M. (2012). A systemic approach for measuring environmental sustainability at higher education institutions: A case study of the University of Oslo. University of Oslo, December 2012. Retrieved December 31, 2017. Available at: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/35494/MaryamxFaghihimanixThesisxFinal.pdf
- Ferrer-Balas, D., Adachi, J., Banas, S., Davidson, C.I., Hoshikoshi, A. Mishra, A., Motodoa, Y., Onga, M., & Ostwald, M. (2008). An international comparative analysis of

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]

sustainability transformation across seven universities. International Journal of Sustainability in Higher Education, 9(3), pp.295-316.

- Gunawan, Tarigan, E., Prayogo, D.N. and Mardiono, L. (2012). Eco-Sustainable Campus Initiatives: A Web Content Analysis, Proceedings of the 3rd International Conference on Technology and Operations Management: Sustaining Competitiveness through Green Technology Management, Bandung-Indonesia (July4-6), pp.59-65.
- Kah Hoe, Y. (2011). Achieving sustainable campus in Malaysia University. (Unpublished master dissertation). University Technology Malaysia, Johor Bahru, Malaysia.
- Moore, Janet. (2005). Seven Recommendations for Creating Sustainability Education at the University Level: A Guide for Change Agents, International Journal of Sustainability in Higher Education, 6(4), pp.326-339.
- Renner, J. M. (2007). Innovation for sustainable development. Keynote Address at the Innovation for Sustainable Development Conference, BSRU, Thailand, November 2007.
- Siemer, S., Elmer, M.S. & Rommel, C. (2006). Pilot Study: Indicators of education for sustainable development. Retrieved February 19, 2017. Available at: https://bildung.bmbwf.gv.at/schulen/unterricht/ba/bine_indicators_18317.pdf
- Stefanescu, R, Candea, D, & Candea, R. (2010). The sustainable university. Review of International Comparative Management, 11(5), pp.841-852. Available at: http://www.rmci.ase.ro/.
- VanWeenen, H. (2000). Toward a vision of a sustainable university. International Journal of Sustainability in Higher Education, 1(1), pp.20-34.
- Velazquez Contreras, L. (2002). Sustainable universities around the world: a model for fostering sustainable university programs effectiveness (Doctoral dissertation). University of Massachusetts Lowell, Lowell, MA.
- Velazquez, L., Munguia, N., Platt, A., & Taddei, J. (2006). Sustainable university: What can be the matter?. Journal of Cleaner Production, 14(9-11), pp.810-819.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1397.10.3.6.3]